

Landa-paisaien balioa agerian jartzeko ekimenak EAEn. Baserri-paisaietako eragileek sustatutako ekimenak garatzen

Laburpena : Artikuluak PAISAIA enpresak 2011 eta 2015 urteen artean burututako bi proiekturen berri ematen du, baserri-paisaietako eragileek sustatutakoak eta haien partaidetzan oinarritutakoak. Lehen proiektuak EAEko bederatzi eskualdetako baserri-paisaien balioa agerian jartzea du helburu, eta horren ondorioz sortua da bigarrena, Alkizan baserri-paisaiak zeharkatzen dituen ibilbide batean paisaiaren interpretaziorako materialak proposatzen dituen.

Gako-hitzak: landa-paisaia, baserri-paisaia, paisaien kudeaketa, Alkiza

Abstract : This article presents two projects developed by PAISAIA between 2011 and 2015, which were promoted by rural stakeholders and were based on their participation. The first project aimed at enhancing the Atlantic rural landscapes of nine regions in the Basque Country. The second project arose as a consequence of the first, and it proposes materials for landscape interpretation along a path in the rural landscapes of Alkiza.

Keywords: rural landscape, farm-landscape, landscape management, Alkiza



Miren Askasibar Bereziartua (PAISAIA)

Biologian lizentziatua (EHU) eta Europako paisaien plangintzan masterduna (Oxford Brookes University)

Jasotze data: 2015-07-21

Onarpen data: 2015-09-18

Urteetan paisaiaren azterketak datu espazialean oinarrituta eta kartografiatzeko modukoak diren emaitzak sortuz egin ondoren, kualitatiboagoak diren metodologietara eta zuzenean gizartearekin elkarrekin eragileetara aukera emango duten ekimenetara gustura jo dugu PAISAIAtik. Artikulu honetan tankera horretako bi proiekturen berri ematen dugu laburki.

Landa-paisaia atlantikoen balioa agerian jartzeko proiektua

Proiektu honek EAEko bederatzi eskualdetako landa-paisaia atlantikoen balioa agerian jartzea du helburu orokortzat. Horrekin batera, landa-paisaia atlantikoen mantenua, sustapenean eta paisaia horien gozamenen parte hartuko duen erakunde eta pertsona ororen sentiberatzea bilatu da, hau da, nekazariak, landa-eremuko biztanleak, gizarte oro har (bereziki eremu horietako bisitariak) eta administrazioak sentikortzeko ahalegina egin da.

Paisaia, bere definizio ofizialean, lurraldearen edozein zati da, biztanleriak hautematen duen moduan, zeinaren izaera natur edota giza faktoreen ekintzen eta elkarrekin eragileetara emaitza baita (Cortina & Queralt, 2007: 66). Hau da, paisaiak badu izaera fisikoa, baina horrez gain, gizakiaren buruan sortutakoa da, pertzepzioaren bidez. Beraz, lurralde berari begiratuta ere, bi pertsonak paisaia desberdinak hauteman ditzakete, eta horrela gertatuko da maiz.

Proiektu honek bilatu duen gauzetako bat, hain zuzen ere, landa-paisaietan bizi, lan egin edo aisialdiko jarduerak burutzen dituzten pertsonen hautematen dituzten paisaia desberdin horiek azalratzea da. Bestetik, Europako

Paisaiaren Hitzarmenaren eskutik jaso dugun definizioak dio paisaia natura eta gizakiaren elkarrekin eragileetara sortua dela, eta landa-paisaiei dagokienez, elkarrekin eragileetara garrantzitsuak diren sektoreko eragileetara garrantzitsuak, baserriaren lanari esker sortu eta mantentzen baitira paisaia horiek. Beraz, proiektuaren helburu nagusietako bat lehen sektorearen ekarpenari dagokion errekonozimendua ematea eta gizartearen inguruan sentiberatzea da.

Nekazaritzak eta abeltzaintzak sortu eta mantendutako paisaiak gure izaera eta nortasunaren oinarri dira, baita historiaren eta ondarearen gordailu ere. Bertako bizi-kalitatean sekulako eragina dute, egunerokotasuna atsegin bihurtuz eta aisialdiko denboran naturarekin harremanetan egoteko aukera eskainiz.

Horrez gain, baserri-paisaiak eskualdearentzat baliabide ekonomiko garrantzitsuak dira, bereziki lehen sektoreari eta turismoari lotuta. Biztanleria mantentzen laguntzen dute ere, jendeak inguru atseginean bizitzea nahiago baitu.

Azken hamarkadetan lehen sektoreak izan dituen aldaketen ondorioz, baserri-paisaiak nabarmen aldatzen ari dira, eta aurrera begira hirietatik kanpo dauden landa-paisaia horiek nolakoak izatea nahi dugun erabaki beharra dago.

Horren guztiaren gainean gogoeta egiteko asmoa du proiektuak. Horretarako, eskualde bakoitzean hainbat jardura definitu eta burutu dira. Proiektuaren helburu dira lehen sektoreak guztion ongizateari egiten dizkion ekarpenen artean baserri-paisaien balioak mantentzeko dagozkionak azpimarratzea, eta horien inguruan gizartearen sentiberatzea, baita eskualdeko baserriarrei haien produktuei beste balio



Irudia ~ Amasa Auzoa, Villabonako baserri paisaia.
Egilea ~ Olatz Ilarregi, 2012.



Irudia ~ Amasa Auzoko baserriko xehetasuna. Villabonako baserri paisaia.
Egilea ~ Olatz Ilarregi, 2012.

erantsi bat gehitzeko aukera aurkeztea ere, proiektuaren emaitzak komunikatuz. Turismoaren sustapena eta landa-eremuko eragileen sentiberatzea egitasmoaren helburu dira ere.

Proiektuan beste hainbat helburu identifikatu dira ere: landa-eremuko eragileek beren paisaiak nola hautematen dituzten ezagutzea; landa-eremuko eragileen parte-hartzea sustatzea beren paisaien etorkizunari buruzko gogoetan; hezkuntzarako eta sentiberatzeko baliagarria izan daitekeen materiala sortzea.

Proiektua honako Landa Garapen Elkarte hauek sustatu dute: Behemendi, Deba-Garaia, Debemen, Enkarterrialde, Goimen, Lea-Artibai, Tolomendi, Urkiola eta Urkome. Beraz, proiektua jarraian aipatzen diren eskualdeetan garatu da: Donostialdea, Debagoiena, Debarrena, Enkarterriak, Goierri, Lea-Artibai, Tolosaldea, Durangaldea eta Urola Kosta.

Proiektua 2011 eta 2013 urteen artean burutu da. Guztira, zazpi eskualdetan 23 parte-hartze saio ireki antolatu dira. Saio horietara guztira 710 pertsona eta erakunde gonbidatu dira espresuki, saioek guztira 309 parte-hartzaile bildu dituzte, ekintzen inguruan egindako on-line inkestan 64 pertsonak parte hartu dute, paisaiaren analisiko 72 fitxa bete dira, eta guztira zazpi eskualdetan proiektua lantzen 208 pertsona desberdin aritu dira, proiektuaren zuzendaritza, jarraipena eta aholkularitza egin duten pertsonen gain.

Erabilitako metodologia

Eskualdeka, baserri-paisaiak dituzten elementu bereizgarriak identifikatzeko eta horiek kontserbatzeko proposenak diren ekintzak proposatzeko parte-hartze saio irekiak antolatu dira. Proiektuaren ezaugarri nabarmenena hauxe da: eskualdeko landa-paisaiaren altxorrak ezagutu, zaindu eta ezagutarazteko bertako herritarren pertzepzioetik eta iritzietatik abiatu dela. Toki jakin bateko paisaiak aztertze

dauden metodologiaren artean, badira adituak ez diren parte-hartzean oinarritzen direnak. Azken horien artean dago Herrixka eta Herri Txikien Europako Kontseilua (ECOVAST) izeneko erakundeak proposatutakoa (Spiegler & Dower, 2006). Proiektu honetan metodologia hori gure helburu eta ezaugarriei egokitu diegu beste hainbat iturri erabilita (Askasibar, 1999; Bell, 1991; Forestry Commission, 1989; Lucas, 1991; Paisaia SL, 2006; Swanwick eta Land Use Consultants, 2002:31)

Hau horrela egitearen arrazoiak askotarikoak izan dira:

- Landa-eremuari dagozkion erabakietan bertako eragileek parte har dezaten sustatzen laguntzea bilatzen duelako proiektuak. Nolabait esatearren, landa-eremuko herritar eta eragileei ahalmena emateari lotutako ekimena litzateke proiektua, norberaren paisaiaz jabetzea eta horren inguruan iritzi informatuak eman ahal izatea ahalbidetzen baititu.

- Eskualdeko biztanle eta eragileak bertako paisaien balioekiko sentikorrak bihurtzeko eta horiekiko konpromisoa sustatzeko modurik eraginkorrena parte-hartze zuzena delako. Proiektuak eskualdeko paisaiaren altxorrak identifikatzea eta horiek balioan jartzeko ekintzak mahai gainean jartzea bilatzen du, eta landa-paisaien balioak kontserbatzeko eta horiei probetxua ateratzeko ekintzak etorkizunean burutzeko eskualdeko hainbat eragileren laguntza beharrezkoa izango denez, eragile horien iritziak hasieratik jasotzea proiektuaren helburuak lortzeko biderik egokiena da.

- Paisaiaren arloan herritarren iritzietatik abiatuz burututako lanaren eredu izan nahi duelako proiektuak. Maiz paisaiari buruzko azterketa eta erabaki teknikoak adituen eskuetan uzten dira, arlo horretan aditu ez direnek irizpide egokirik ez dutela argudiatuz. Hala ere, badira prozesu parte-hartzaileetan oinarritzen diren proposamen metodologikoak, hala nola, proiektu honetarako moldatu duguna.



Irudia ~ Alkizako Baserri-paisaien ibilbidetik ikuspegia Hernioko magalerantz.
Egilea ~ Miren Askasibar Bereziartua, 2014.

ECOVASTek parte-hartze aktiboa izan zuen Europako Paisaiaren Hitzarmenaren prestaketan. Horren jarraipen moduan, 2006an gidaliburu bat argitaratu zuen, Hitzarmena Europako Kontseiluko herrialdeen artean hedatzen laguntzeko asmoz. Bereziki, ECOVASTek herritarrak sentiberatzen lagundu nahi zuen, eta horregatik argitaratu zuen edozein herritarrek paisaiaren izaera aztertzeke metodoa aurkezten zuen gidaliburua.

Paisaiaren inguruko prestakuntza berezirik ez duen edonork paisaiaren izaera aztertu ahal izan dezan, ECOVASTek hamar atal dituen matrize edo fitxa proposatzen du. Gidaliburuaren lehen orrialdeek paisaiaren izaeraren funtsa osatzen duten hamar gaiet buruzko argibideak ematen dituzte, eta fotokopiatuz berrerabil daitekeen orrialde bakarreko fitxa jasotzen da ondoren. Beraz, liburuxkako fitxa bete ahal izateko argibideak daude lehenengo orrialdeetan. Horrez guztiaz gain, gidaliburuak paisaiaren azterketan jarraitu beharreko urratsak deskribatzen ditu, eta fitxaren hiru adibide biltzen ditu, beste toki batzuetan azterketak egiteko lagungarri suertatuko direlakoan.

Metodologia honek proposatzen dituen hamar gaiak hauexek dira: harriak (azaleko geologia), klima, erliebea (geomorfologia), lurzorua, landaredia, nekazaritza eta basogintza, eraikinak eta populatze-eredua, gizakiak eraikitako bestelako elementuak (azpiegiturak), elementu historikoak, sentipenak eta asoziazioak. Lehenengo lau gaiak paisaiaren oinarri fisikoaren osagaiet buruzkoak dira, hurrengo bostak lurrazalaren gainean agertzen diren elementuen ingurukoak dira, eta azkena paisaiaren alderdi emozionalari buruzkoa. Izan ere, paisaia «lurraldearen edozein zati [da], biztanleriak hautematen duen moduan» (Cortina eta Queralt, 2007: 66). Beraz, emozio eta sentipenak deskribatu gabe, ez dago paisaia aztertzerik!

Gure proiekturako, ECOVASTen metodologia eta fitxa egokitu egin ditugu. Lehenik eta behin, esan beharra dago gure fitxan ECOVASTek proposatutako hamar gaiak mantendu ditugula, oso egoki jo ditugulako. Aldaketak informazioa aurkezteko moduan eta atal bakoitzari buruz ematen diren argibideetan daude gehienbat.

Proiektu honetarako, zazpi orrialde dituen fitxa bakarrean bildu dugu fitxa betetzeko beharrezkoa den informazio guztia. Beraz, ez da beharrezkoa liburuxka oso bat irakurtzea azterketa egin ahal izateko, informazioa arinduz. Hau posible izan da eskualde bakoitzean paisaiaren azterketak hasi aurretik saio ireki bat antolatu dugulako, fitxa betetzearen inguruko argibideak aurkezteko, eta gerturatutako en dudak argitzeko balio izan duena. Asmatutako fitxa bat osatu dugu ere, jendearen eskura jarri dena, betetako fitxa baten itxura nolakoa izan litekeen ezagutzen lagunduko duena.

Gure proiektuan erabilitako fitxak bete beharreko atal bakoitzean galdera batzuk aurkezten ditu, paisaia behatzean zeri erreparatu erabakitzen lagunduko dutenak. Fitxaren azken atala, sentipen, lotura eta asoziazioei buruzkoa dena, betetzen zailena izan daitekeela aurreikusiz, sei azpiataletan banatu da, gai horiei buruzko hausnarketa errazteko asmoz. Azkenik, fitxan bildu ez diren gaiak gehitzeko aukera ematen duen atala gehitu da, eta proiekturako erabilgarri izango diren hainbat datu jasotzeko balio duen orrialdearekin amaitzen da fitxa.

Oro har, iruditzen zaigu fitxaren lehen hamaika puntuek EAEko edozein paisaia aztertzeke balio lezaketela, baina behaketari buruzko datuak jasotzen dituen azken orrialdea proiektuari zuzenean lotuta dago, eta agian beste testuinguru batean ez da baliagarri suertatuko.



Irudia ~Ordiziako Altamira Auzoa.
Egilea ~ Igor Zeberio, 2012.

Ekoitzitako produktuak eta emaitzak

Eskualde bakoitzeko txosten bat eta eranskinen dokumentu bat sortu dira, prozesu guztia eta emaitzak biltzen dituenak. Enkarterrietan eta Donostialdean paisaia-ibilbideei lotutako dibulgaziorako materiala ekoitzi da. Paisaiaren analisirako fitxa eta argibideak euskaraz eta gaztelaniaz argitaratu dira, baita proiektuaren ondorioak ere. Proiektuan zehar sortutako dokumentazioa gure webgunean aurki daiteke (Paisaia SL, 2014).

Proiektuan zehar landa-eremuko eragileek hainbat balio identifikatu dituzte baserri-paisaietan, batzuk lehen sektoreari lotutakoak, beste batzuk landa-eremuko biztanleei lotutakoak, eta askotarikoak diren bestelako balio asko. Balio horietatik abiatuta, etorkizunari begira eskualde bakoitzeko baserri-paisaiaren kalitatea mantentzeko ekintzak proposatu dituzte eragileek. Ekintzak gaika sailkatu ditugu: aisialdia eta turismoa; bestelako erabilera eta jarduerekin uztartzea; gizartea sentiberatzea; landa-eremuko bizi-baldintzak eta kohesioa; lehen sektoreko produktuen kontsumoa; lehen sektorearen sustapena eta baserri-paisaiaren hobekuntza; araudia, hirigintza eta antolamendua; eta kultur ondarea.

Ekintzak ez ezik, proiektuan parte hartu duten pertsonen eta erakundeen gomendioak ere plazaratu dituzte, erakundeei, baserriarrei eta gizarteari zuzendutakoak. Gomendio horiek proiektuak barne hartu dituen bederatzi eskualdeetan gehien errepikatu diren ekintzetatik eratorriak dira. Jarraian ikusiko den moduan, Alkizan 2014 eta 2015 urteen artean burututako proiektuak erakundeei zuzendutako hiru gomendiori heldu die.

Alkizan baserri-paisaiak zeharkatzen dituen ibilbidea balioan jartzeko proiektua

Aurreko atalean azaldu den proiektuak erakundeei proposatutako gomendioen artean ondoko hirurak daude:

- Euskal paisaiak zeharkatzen dituzten ibilbideen artean baserri-paisaiez gozatzeko aproposenak direnetan arreta berezia jarri, horiek identifikatuz eta balioan jarri, eta ibilbide horiek diseinatzea ahalbidetzen duen bide-sarea mantentzen lagundu, lan hori pribatuen esku soilik egon ez dadin.

- Baserri-paisaiaren ezagutza, horiekiko errespetua eta jakin-mina, eta berauen balioez jabetzea bizitza osoan zeharreko ikaskuntzarako ekimenetan eta hezkuntzan txertatu, haurtzarotik hasita lurraldearen eta gizartearen zati hain garrantzitsua den landa-eremua aintzat hartua izan dadin.

- Gizartearen ohiturek baserri-paisaietan dituzten eraginak agerian utzi. Bereziki, baserriko produktuen kontsumoaren eta paisaiaren balioen kontserbazioaren inguruan gizartea sentikortzeko ekimenak hedatu behar dira.

TOLOMENDIK eta Alkizako udalek, gomendio horiek aintzat hartuta, Alkizako baserri-paisaiak zeharkatzen dituen SL Gi-6 Aginagako bidea izena duen ibilbidearen inguruan baserri-paisaiaren interpretaziorako materialak prestatzea sustatu dute. Ondorioz, 2014-2015 epean hainbat baliabide prestatzen aritu gara:

Fagus Alkiza interpretazio-zentroan kokatutako erakusketa-modulua, Alkizako baserri-paisaiaren eboluzioari buruzko informazioa eskaintzen duena.

Ibilbidean zehar bi panel (Alkizako plazan eta Bipagoetan), ibilbideari buruzko informazio orokorrarekin.

Ibilbideko zazpi puntutan QR kodeen bitartez proposatutako jolas moduko jarduera motzak, baserri-paisaiei buruz ikasteko eta gogoeta egiteko.

Jarduera didaktikoak biltzen dituzten gidak, Lehen Hezkuntza eta Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzari zuzenduak.

Alkizako proiektuan sortutako materialak ere gure webgunean eskuragarri daude (Paisaia SL, 2015).



Irudia ~Mallabia. Berano auzoa, Durangaldeko baserri paisaia.

Egilea ~ Miren Askasibar Bereziartua, 2012.



Irudia ~Metak baserri-paisaian, Urbaran ibilbidea.

Egilea ~ Miren Askasibar Bereziartua, 2011.

///

Bibliografia

Askasibar, M. (1999): La evolución y la idealización del paisaje vasco. In E. Ayerbe Echebarria (ed.), *Geografía simbólica. Cultura de los espacios*. Etor-Ostoa, Lasarte, 8-17.

Bell, S. (1991): *Community woodland design guidelines*. London: HMSO Books.

Cortina, A., Queralt, A. (2007): *Convenio Europeo del Paisaje : textos y comentarios*. Ministerio de Medio Ambiente, Madrid.

Forestry Commission (1989): *Forest landscape design guidelines*. Forestry Commission, Edinburgh.

Lucas, O. W. R. (1991): *The design of forest landscapes*. Oxford University Press, Oxford.

Paisaia SL. (2006): *Propuesta de ordenación del paisaje en el ámbito del Parque de Lau Haizeta en el término municipal de Errearteria*. Errearteriako Udala.

Paisaia SL. (2014, ekainak 30): *Baserri-paisaia atlantikoaren balioa agerian jartzeko jarduerak - dokumentazioa*. Berreskuratua 2014(e)ko uztailakaren 22a, -(e)tik <http://www.paisaia.com/baserri-paisaia-atlantikoaren-balioa-agerian-jartzeko-jarduerak-dokumentazioa/>

Paisaia SL. (2015, uztailak 3): *Alkizako baserri-paisaiaren ibilbidearen balioa agerian jartzea - dokumentazioa*. Berreskuratua 2015(e)ko uztailakaren 17a, -(e)tik <http://www.paisaia.com/paisaiaren-proiektuak/alkizako-baserri-paisaiaren-ibilbidearen-balioa-agerian-jartzea-dokumentazioa/>

Spiegler, A., Dower, M. (2006): *ECOVAST. Landscape Identification. A guide to good practice*. ECOVAST. Berreskuratua -(e)tik http://www.ecovast.org/papers/good_guid_corr_e.pdf

Swanwick, C., Land Use Consultants. (2002): *Landscape character assessment. Guidance for England and Scotland*. The Countryside Agency, Scottish Natural Heritage.